

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ У СОЦІАЛЬНИХ ЗАПИТАХ І ДОСЯГНЕННЯХ

*За результатами наукової доповіді на засіданні Президії НАПН України
20 жовтня 2022 р.*

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4226>

БЕХ

Іван Дмитрович

доктор психологічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
директор Інституту проблем
виховання Національної
академії педагогічних наук
України, м. Київ, Україна

Анотація. Мета статті полягає у розкритті фундаментальної проблеми функціонування та особливостей становлення особистості, яка зростає, у складних і різних за своїми соціокультурними пріоритетними умовами та способами спрямованого її формування.

Таке особистісно-тематичне поле витлумачено крізь призму організованого пошуку, репрезентованого науково-дослідною структурою — Інститутом проблем виховання НАПН України. Наголошено, що означений пошук у його цільових межах припав на досить складні умови пандемії COVID-19 та російсько-української війни, що змусило створювати й використовувати адекватні засоби педагогічної взаємодії, у центрі якої перебуває вихованець у своїй індивідуальній неповторності.

До принципів досягнень, передбачених окресленою узагальненою метою-проблемою, віднесено: 1) створення моделей як теоретичних конструктів про оптимальний процес виховання; 2) пропонування оптимальних форм організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії; 3) пропонування гуманістично орієнтованих особистісно розвивальних технологій.

Індикаторами реальних досягнень у цьому контексті є понад 1,7 тис. наукових та освітніх ресурсів, спожитих більше 63 тис. респондентів, зокрема створено 11 монографій, 13 методичних посібників, опубліковано 264 статті. Дослідницькі результати впроваджено в освітню діяльність 386 об'єктів.

Ключові слова: науковий підрозділ; засади наукової діяльності; зміст, форми, методи, теоретичний конструкт; духовність особистості; освітні ресурси; індикатори продуктивності.

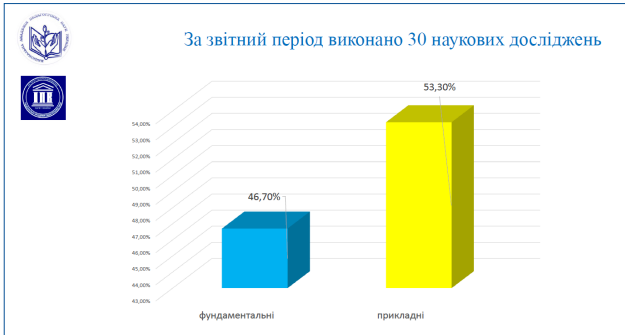
Значний період діяльності Інституту проблем виховання НАПН України припав на досить складні умови пандемії COVID-19 та російсько-української війни, внаслідок чого організаційно змінився й освітній процес у всіх його ланках. З огляду на це, онлайн-режим змусив науковців шукати відповідні форми й методи своєї дослідницької роботи, особливо у її формувальній частині, не знижуючи загальної продуктивності. Яка ж структурна і науково-дослідна картина Інституту в звітних межах?

Натепер її забезпечують 66 наукових працівників, із яких 18 докторів та 35 кандидатів наук, в структурі семи наукових лабораторій та Центру раннього розвитку та дошкільної освіти.

Згідно з положеннями, що регулюють наукову й науково-технічну діяльність, Статутом НАПН України, Пріоритетними напрямками (тематикою) наукових досліджень та науково-технічними (експериментальними) розробками НАПН України, ділове функціонування Інституту розгорнуто за трьома напрямками:

- Напрямок 8. Теорія і технології виховання. Позашкільна освіта.
- Напрямок 5. Дошкільна освіта.
- Напрямок 18. Соціальна педагогіка та соціальна робота.

За звітний період виконано 30 наукових досліджень, із них 14 фундаментальних і 16 прикладних. Нині Інститут має 243 базові експериментальні заклади. До всеукраїнського рівня належать 6 експериментів.

Щодо *науково-теоретичних засад* нашої діяльності, то їх визначено межами стратегії Концепції Нової української школи та деталізацією актуальних запитів суспільного сьогодення, які транслює НАПН України та зацікавлені структури (Кремень, 2022).

З огляду на це, прямим предметом нашої уваги було розроблення нового виховного змісту у його цільовій перспективі, удосконалення форм його представлення, адекватних їм гуманістично-спрямованих методів у контексті вікових особливостей вихованців (Кремень, 2021).

Річ у тім, що проблеми, пов'язані з духовністю особистості, до цього часу недостатньо виокремлено з площини етичних побудов (Бех, 2018). Це ж видається необхідним з метою науково коректного здійснення керування процесом становлення особистості, що зростає, як суб'єкта вільного й відповідального духовно-морального діяння. Тож змістово-методична концептуалізація певних етичних ідей для дослідників є важливою умо-

вою створення новітніх експериментально-формульованих програм, які забезпечували б успішне досягнення виховних цілей педагога.

Провідним дослідницьким принципом, який ми сформулювали в результаті осмислення, з одного боку, філософсько-методологічного уявлення про тенденцію розвитку науки як такої, з іншого, на основі тривалих експериментальних узагальнень, виявився принцип створення випереджального теоретичного потенціалу як діяльної прогностичної основи стосовно сучасного стану освітньої виховної сфери. Відтак стало можливим трактувати вимогу практико-орієнтованих наукових напрацювань як створення проєктних виховних моделей, тобто інноваційних варіантів, що випереджають нинішній виховний процес. Тож, зважаючи на такий підхід, має бути не пасивне підлаштування тих чи інших експериментальних результатів під широкую виховну практику, а своєчасна зміна, її раціональне удосконалення.

Означена методологічна позиція дала змогу збагатити пошукову спрямованість виховного змісту, форм і методів за такими параметрами:

Стосовно змістового підґрунтя створено моделі (як теоретичні конструкти про оптимальний процес виховання), зокрема:

- структурно-функціональну модель формування у підлітків національно-культурної ідентичності (Журба, 2021),
- модель освітнього середовища розвитку старшого дошкільника,
- модель соціального партнерства у вихованні громадянина-патріота,
- модель виховання смисложиттєвих цінностей підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України,
- модель формування гармонійних відносин з природою в учнів основної школи та вихованців закладів позашкільної освіти,

- модель військово-патріотичного виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації,
- модель трудового виховання молодших школярів в умовах реформування початкової школи.

Стосовно форм організації виховної суб'єкт-суб'єктної взаємодії перевагу надано її проектним способам перед способами індивідуальної роботи.

Щодо виховних методів, які використовують у формувальних цілях, і які далі апробують і використовують у реальній практиці виховання, такими є метод процесуального сходження до духовних цінностей, метод духовно-рефлексивного аналізу, метод глибинної комунікативної взаємодії, метод спрямованого переконання. Ці методи, що їх створили вчені, належать до класу гуманістично орієнтованих, і, як свідчать результати, вони найбільшою мірою забезпечують особистісний розвиток наших вихованців. Це і є творчою відповіддю на суспільну вимогу створення виховних інновацій у сучасному освітньому процесі.

Науковці Інституту брали участь у (Канішевська, 2022):

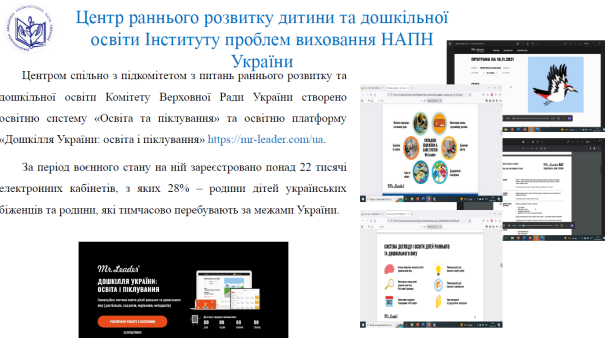
- оновленні та створенні законодавства, що окреслює пріоритети державної політики у сфері дошкільної освіти, визначає засади реалізації державної молодіжної політики, стратегічні напрями провадження державної політики у сфері утвердження української національної ідентичності. Це участь у робочих групах із розроблення проектів Законів України «Про дошкільну освіту», «Про державне визнання і підтримку Пласту — Національної скаутської організації України», «Про загальні засади молодіжної політики», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»;

- науково-методичному супроводі реалізації державної політики, спрямованої на осучаснення та розвиток дошкільної освіти, входили до складу робочої групи з оновлення **Базового компонента дошкільної освіти** (Державного стандарту дошкільної освіти);

- реалізації державної освітньої політики шляхом участі в робочих групах з розроблення **Державного стандарту початкової освіти, Державного стандарту базової середньої освіти**, типових освітніх програм початкової освіти, модельних навчальних програм для закладів загальної середньої освіти («Мистецтво. 5-6 класи» та «Фізична культура. 5-6 класи»);

- створенні та впровадженні нових концептуальних засад реалізації освітньої та виховної політики. Зокрема, мова йде про «Концепцію освіти дітей раннього та дошкільного віку», «Концепцію виховання дітей та молоді в цифровому просторі», «Концепцію підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні», Програму «Нова українська школа в поступі до цінностей».

Важливим науково-практичним явищем є діяльність Центру раннього розвитку дитини та дошкільної освіти, створеного при Інституті в березні 2022 р. (Кремень, 2022). Центр спільно з підкомітетом з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій створив освітню систему «Освіта та піклування» та освітню платформу «Дошкілля України: освіта і піклування». За період воєнного стану на ній зареєстровано понад 22 тис. електронних кабінетів, із яких 28 % — родини дітей українських біженців та родини, які тимчасово перебувають за межами України.

Центр раннього розвитку дитини та дошкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України

Центром спільно з підкомітетом з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України створено освітню систему «Освіта та піклування» та освітню платформу «Дошкілля України: освіта і піклування» <https://mr-leader.com.ua>.

За період воєнного стану на ній зареєстровано понад 22 тисячі електронних кабінетів, з яких 28% – родини дітей українських біженців та родини, які тимчасово перебувають за межами України.

Наші *науково-методичні результати* представлено на сайті **Електронної бібліотеки НАПН України**. Нині у відкритому доступі розміщено понад 1,7 тис. наукових та освітніх ресурсів, спожитих більше 63 тис. респондентів. Усього вчені за цей період підготували 11 монографій, 13 методичних посібників, 18 методичних рекомендацій, 7 навчально-методичних посібників, 1 виховну програму.

У відкритому доступі знаходиться 1749 наукових та освітніх ресурсів, спожитих біля 63 тисячами респондентів.

Публікації	Кількість
✓ монографії	11
✓ методичні посібники	13
✓ методичні рекомендації	18
✓ навчально-методичні посібники	7
✓ фахові статті	264
✓ публікації у виданнях, що індексуються в міжнародних науково-метричних базах даних	62
✓ зарубіжні публікації	73
✓ матеріали конференцій	651
✓ інші видання	477

Опубліковано 264 статті у виданнях, внесених до переліку друківаних наукових фахових видань України, 62 публікації — у виданнях, що індексуються в міжнародних науково-метричних базах даних, 73 зарубіжні публікації, 651 публікація у матеріалах конференцій, в інших виданнях — 477.

Інститут здійснює *комплексне впровадження результатів наукових досліджень*. Розлогою є мережа впроваджень — 386 об'єктів. Зокрема: 225 закладів загальної середньої освіти, 66 закладів дошкільної освіти, 17 закладів позашкільної освіти, 14 дитячих об'єднань та організацій, 13 закладів післядипломної педагогічної освіти, 26 закладів вищої освіти, 10 громадських організацій, 8 органів державної влади та місцевого самоврядування, 5 наукових установ НАПН України, 2 інформаційно-ресурсні центри, 2 наукові установи МОН, 1 заклад професійної (професійно-технічної) освіти.

Інститут здійснює комплексне впровадження результатів наукових досліджень.

Розлогою є сітка впроваджень – 386 об'єктів. У тому числі:

- ✓ 225 закладів загальної середньої освіти,
- ✓ 66 закладів дошкільної освіти,
- ✓ 17 закладів позашкільної освіти,
- ✓ 14 – дитячих об'єднань та організацій, 13 закладів післядипломної педагогічної освіти,
- ✓ 26 закладів вищої освіти,
- ✓ 10 – громадських організацій,
- ✓ 8 органів державної влади та місцевого самоврядування,
- ✓ 5 підвідомчих установ НАПН України,
- ✓ 2 – інформаційно-ресурсні центри,
- ✓ 2 – наукові установи МОН,
- ✓ 1 заклад професійно-технічної освіти.

Продуктивною є *науково-просвітницька діяльність* Інституту. У цьому напрямі науковці проводять всеукраїнські та міжнародні науково-практичні конференції, навчально-методичні й методологічні семінари, вебінари, майстер-класи та інші заходи. Так, за звітний період Інститут організував 130 науково-практичних заходів, з них 8 — міжнародних, 41 — всеукраїнських. Заходи Інституту порушують актуальні проблеми виховання та розвитку морально зрілої особистості, що зростає (Малиношевський, 2022). Важливо, що до такої діяльності долучаються й представники комітетів Верховної Ради України, фахівці МОН України, Мінсоцполітики, Міністерства у справах ветеранів тощо.

Маркерами згаданих заходів можуть слугувати: форум українських патріотичних справ «Ми — українці», методологічний семінар «Голодомор в Україні у проекції світової інформаційно-освітньої рефлексії», круглі столи «Проблема національної

ідентичності зростаючої особистості в умовах протистояння російській агресії проти України» та «Військово-патріотичне виховання учнівської та студентської молоді в умовах боротьби за Україну». Своєчасне висвітлення дослідницьких результатів здійснюється за допомогою фахових видань. Вагомим є функціонування сайту Інституту та профільних груп в соціальній мережі «Фейсбук».

Дієвою є партнерська взаємодія із Національною радою жінок України щодо впровадження нових методів виховної і соціальної роботи. Прикладом партнерства є також виховний консорціум, створений разом із Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді МОН України, започатковано «Школу виховника».

Окремий аспект діяльності Інституту становить *міжнародне наукове співробітництво*. Тут ми маємо відповідні угоди, наприклад, із Казахським національним педуніверситетом, Турецьким Університетом Думлупинар. Крім цього, наші наукові працівники входять до спеціалізованих вчених рад закордонних закладів вищої освіти, редакційних колегій фахових наукових видань. Відбувається також стажування закордонних партнерів у підрозділах Інституту.

Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів в Інституті здійснюється через докторантуру та аспірантуру у галузі знань: «Освіта. Педагогіка» (01), за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки» та «23 Соціальна робота» за спеціальністю 231. На жовтень 2022 р. загальна кількість

Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів в Інституті здійснюється через докторантуру та аспірантуру у галузі знань: «Освіта. Педагогіка» (01):

- ✓ за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»
- ✓ за спеціальністю 23 – «Соціальна робота» за спеціальністю 231.

На жовтень 2022 р. загальна кількість аспірантів – 21 особа, докторантів – 5 осіб.

становить: аспірантів — 21 особа, докторантів — 5 осіб.

Ураховуючи воєнний стан та необхідну комплексну відбудову України, потрібно чітко, своєчасно і змістовно давати відповідь на реальну соціальну ситуацію і настанови державної політики. Особистість із високими духовними, патріотично-громадянськими, національними цінностями як пошуковий пріоритет має бути в центрі уваги усіх структурних підрозділів Інституту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бех, І.Д. (2021). Дитина раннього віку в особистісних потенціях: Наукова доповідь загальним зборам НАПН України 19 листопада 2021 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 3(2), 1-4. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-1-3>
- Бех, І.Д. (2018). *Особистість на шляху до духовних цінностей*: монографія. Київ-Чернівці: Букрек. <https://lib.iitta.gov.ua/717891/>
- Журба, К.О. (2021). Проблема формування національної ідентичності зростаючої особистості в умовах розбудови незалежної України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 3(2), 1-4. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-17-6>
- Канішевська, Л.В. (2022). Інститут проблем виховання НАПН України і сучасна виховна практика. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4113>
- Кремень, В.Г. (ред.). (2021). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (До 30-річчя незалежності України)*: монографія. Національна академія педагогічних наук України. Київ: КОНВІ ПРІНТ. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
- Кремень, В.Г. (заг. ред.). (2022). *Національна академія педагогічних наук України: 1992–2022 рр.*: монографія. Національна академія педагогічних наук України. Київ: Педагогічна думка. <https://doi.org/10.37472/NAES-1992-2022>
- Кремень, В.Г., Сисоєва, С.О., Бех, І.Д., Вознесенська, О.Л., Гавриш, Н.В., Гончар, Л.В., Журба, К.О., Ільїн, В.В., Канішевська, Л.В., Кириченко, В.І., Комаровська, О.А., Корнієнко, А.В., Куниця, Т.Ю., Курбатов, С.В., Литовченко, О.В., Малиношевський, Р.В., Мачуський, В.В., Найдьонова, Л.А., Рейпольська, О.Д., Толочко, С.В., Федорченко, Т.Є., Харченко, Н.В., Чаплінська, Ю.С., & Шахрай, В.М. (2022). Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2), 1-30. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>
- Малиношевський, Р.В. (2022). Діяльність Інституту проблем виховання НАПН України в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4131>
- Національна академія педагогічних наук України. (2020). *Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку* Київ: ФОРМ Ферець В.Б. <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/publications/concept>
- Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. (2018). Київ: ІПВ НАПН України. <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>

INSTITUTE OF PROBLEMS ON EDUCATION OF THE NATIONAL ACADEMY OF EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE IN SOCIAL DEMANDS AND ACHIEVEMENTS

According to the results of the scientific report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Oktober 20, 2022

Ivan Bekh

DSc in Psychology, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Director, Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The purpose of the article is to reveal the fundamental problem of functioning, the peculiarities of formation in complex and different socio-cultural priority conditions and ways of directed development of a growing personality.*

The personal and thematic field is interpreted through the prism of an organised search, represented by a research structure — the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. It is emphasized that the specified search within its target boundaries occurs in rather difficult conditions of Covid-19 and the Russian-Ukrainian war, which forced to create and use adequate means of pedagogical interaction, at the centre of which are students and their individual uniqueness.

The fundamental achievements envisaged by the outlined generalised problem-solving goal include: 1) creating a number of models as theoretical constructs about the optimal process of education; 2) offering optimal forms of organisation of subject-subject interaction; 3) offering humanistic-oriented personal developmental technologies.

The indicators of real achievements in this context should be considered 1,749 scientific and educational resources consumed by 63,000 respondents, 11 monographs, 13 methodological manuals and 264 published articles. Research results were implemented in the activities of 386 education institutions.

Keywords: *scientific division; principles of scientific activity; content, forms, methods, theoretical construct; person's spirituality; educational resources; productivity indicators.*

Дата публікації: 28 грудня 2022 р.